در سپهر پرهیزکاری

حقیقت بندگی

خطبه نماز جمعه

یکی از تعابیری که در معارف دینی ما زیاد تکرار می‌شود، عبودیت و بندگی است؛ مفهومی که هر فردی طوری آن را می‌فهمد و در چیزی و رفتاری آن را می‌یابد. عبودیت در معارف قرآنی ما حتی برای جمادات و تمام اشیای عالم هم مطرح می‌شود. خداوند متعال در آیه ۹۳ سوره مبارک مریم(س) می‌فرماید: «إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمنِ عَبْداً»؛ به این معنا که هر موجودی در آسمان‌ها و زمین هست، عبد خداوند است.

این درحالی است که در زمین عده‌ای از کفار هستند که هرگز خداوند را قبول ندارند و منکر و ملحد وجود او هستند یا حتی برخی کسانی که خداوند را نیز قبول دارند، عبودیتی در درگاه خداوند ندارند، پس چطور خداوند متعال در این آیه می‌فرماید هرآنچه در آسمان و زمین است، عبد اوست؟ یک معنای دیگر عبودیت، مملوک بودن است. خداوند متعال، مالک هر موجودی است که در زمین و آسمان است و موجودات عالم، مالکی جز خداوند ندارند. تفاوت مالکیت انسان با خداوند، در میزان قدرت تصرف و محدودیت به شیء یا موجود است؛ شما شاید مالک بسیاری از چیزها در زندگی باشید اما مالکیت مطلق به آن‌ها ندارید تا هرطور بخواهید و بدون محدودیت از آن استفاده کنید. خداوند، مالک مطلق انسان و سایر موجودات عالم است و به هر نوع و شکلی که بخواهد، می‌تواند در آن‌ها تصرف کند؛ البته خداوند متعال از نظر تکوینی به انسان اراده داده است تا آنچه دراختیار دارد، به هر شکل که خواست، استفاده کند.

در روایت معتبری که معروف به حدیث «عنوان بصری» است، امام صادق(ع) حقیقت عبودیت را شرح می‌دهند. براساس فرمایش ایشان، نخستین راه برای رسیدن به حقیقت بندگی، این است که بدانیم بنده، مالک چیزی نیست و آنچه دارد، ملک مولاست؛ مال و ثروتی که خداوند دراختیار انسان گذاشته است، همه تفضل و عنایات حضرت حق است و وقتی خداوند متعال دستور می‌دهد در چه راهی مصرف کنید یا مصرف نکنید، باید در مسیر او و به امر او مصرف کنید و هیچ‌گاه از خداوند نافرمانی نکنید.

در دو مورد بعدی از شرح حقیقت عبودیت، امام صادق(ع) می‌فرمایند: «وَلَا يَدَّبِّرُ الْعَبْدُ لِنَفْسِهِ تَدْبِيراً؛ وَ جُمْلَه اشْتِغَالِهِ فِيمَا أَمَرَهُ ا...تَعَالَى بِهِ وَ نَهَاهُ عَنْهُ»؛ دوم اینکه: بنده تدبیر امور خودش را نمی‌کند. سوم اینکه: تمام وقت خود را صرف انجام اوامر خدا و ترک نواهی او کند. سپس نتیجه اعتقاد به این هر سه را این چنین بیان می‌کنند: «بنابراین، هرگاه بنده چیزی را که خدا به او بخشیده است ملک خود نداند، انفاقش در راه خدا بر وی آسان شود و هرگاه تدبیر امورش را به دست مدبر واقعی سپرد، سختی‌های دنیا برایش آسان شود و هرگاه بنده به امر و نهی خداگردن نهاد، هیچ‌گاه با مردم جدال نمی‌کند و به آنان فخر نمی‌فروشد».

و چه زیباست چنین بنده‌ای که جز به دستور او نمی‌اندیشد و جز از برای او کرنش نمی‌کند و هرچه دارد و ندارد، از خدا می‌داند و برای خلق خدا در طبق اخلاص می‌گذارد. از خداوند بزرگ می خواهیم همه ما را در این مسیر زیبا راهی کند و از بندگان خاص خودش قرار بدهد. ان شاءا...!

برگرفته از خطبه‌های نمازجمعه مشهد

تنظیم: حجت‌الاسلام والمسلمین حسین ابراهیمی

سخن‌دانی

نعمت یار عزیز

قدیمی‌ها می‌گویند آدمی که مونس و همدم دارد، غم ندارد. این جمله به این معنی نیست که در زندگی ناملایمات و سختی وجود ندارد، بلکه فقط موهبت داشتنِ یار موافق را به ما یادآوری می‌کند که در متون دینی ما نیز به این نکته اشاره شده است. در قرآن کریم آمده است: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّه وَ رَحْمَه إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ؛ و از نشانه‌های او این است که همسرانی از جنس خود شما برایتان آفرید تا درکنارشان آرامش یابید و درمیانتان مودت و رحمت قرار داد. در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند» (سوره روم، آیه ۲۱). توجه به این نکات، نشان‌دهنده اثرگذاری این نعمت بزرگ در زندگی انسان است. اگر از نعمت زندگی و حظ وافری که از طبیعت نصیبمان می‌شود و همچنین نعمات بسیار دیگری که خداوند متعال به ما ارزانی داشته است بگذریم، نعمت یار و همدم، از بهترین نعمت‌هایی است که خدا می‌تواند به بنده‌ای ارزانی کند؛ نعمتی که برکات فراوانی برای ما به همراه دارد. برای حفظ این نعمت نیز در باورهای دینی ما توصیه‌هایی وجود دارد. رفتار با همسر از اموری است که نمی‌توان بدون آموزش و تربیت، توقع داشت انسان آن را درست و مناسب انجام بدهد. همان‌طور که خوش‌زبانی و محبت کردن مهارت است، توجه و رفتار اجتماعی و خانوادگی نیز یک مهارت است که باید برای آن وقت گذاشت و خود را مطابق توصیه‌های تخصصی و دینی موجود، تربیت و تنظیم کرد. برای هر دو جنس زن و مرد در آموزه‌های دینی، وظایفی ذکر شده است که با عمل به آن‌ها، می‌توان به رفتار بهتر و زندگی با شادکامی بیشتر رسید.

امام سجاد(ع) در رساله حقوق خود درباره وظایفی که مرد باید درمقابل همسر خود انجام دهد، بیان می‌کنند: «حق زن آن است که بدانی خداوند او را مایه آرامش و آسایش و همدم و پرستار تو قرار داده است. همچنین بر هریک از شما واجب است که خداوند را به خاطر وجود دیگری ستایش کند و بداند او نعمتی است که خداوند ارزانی داشته و واجب است با نعمت خداوندی، رفتار نیک داشته باشد و او را گرامی بدارد و با او سازگاری کند و هرچند حق تو بر زنت بیشتر است و فرمان‌پذیری از تو، در هرچه دوست می‌داری یا نمی‌پسندی، تا آنجا که گناه نباشد، بر او لازم‌تر است، درهرحال او این حق را دارد که از تو مهربانی ببیند و از همدمی تو برخوردار شود و حق دارد در برآوردن کامی که به‌ناچار باید برآورده شود، آرامش و آسایشش تأمین شود و این حقی بس بزرگ است و هیچ نیرو و توانی جز نیروی خداوند نیست» (تحف‌العقول، ص۲۶۱).

عکس: Khamenei.ir

مروری بر توصیفات قرآن و سنت از محیط خانواده و رفتار با یکدیگر

به خانه برمی‌گردیم

حمیده ذاکری| شاید این مثل قدیمی را شنیده باشید که می‌گویند: «تنهایی فقط سزاوار خداوند است»؛ مثلی که به زندگی اجتماعی انسان و نیاز او به همنوعانش برای انس و الفت و داشتن یار و همراه اشاره می‌کند؛ یار و همراهی که خداوند در قرآن کریم، مژده آفرینشش را به همه مخلوقات داده است و وجودش به تشکیل خانواده به‌عنوان نخستین و مهم‌ترین نهاد اجتماعی منجر می‌شود؛ نهادی که بناست در آن بیشتر نیازهای ما درکنار یکدیگر پاسخ داده شود و اگر جز این باشد، بخشی از کارکردهای خانواده معنای خودش را از دست می‌دهد. در آموزه‌های اسلامی، توصیه‌های بی‌شماری درباره این موضوع آمده است.

باهم بودنی که بی‌نیازمان می‌کند

از نگاه اسلام، انسان موجودی نیازمند است و بدون یاری دیگران، توانایی برآوردن نیازهای خویش را ندارد، از این‌رو استعدادهای انسان‌ها متفاوت آفریده شده است تا بتوانند نیازهای یکدیگر را برآورده سازند. زن و مرد هم از این ویژگی مستثنا نیستند و به همین دلیل است که در خانواده برای هرکدام نقش و وظایف متفاوتی، تعریف شده است تا بتوانند درکنار هم به مهم‌ترین کارکرد خانواده که مراقبت و حمایت از یکدیگر و همچنین نسل آینده است، دست یابند.

این حمایت و مراقبت شامل حمایت اقتصادی و معیشتی، روانی و عاطفی و دینی می‌شود. زن و مرد با ویژگی‌های متفاوتی که دارند، هرکدام بخشی از این وظیفه حمایتی را کمتر یا بیشتر به‌عهده دارند؛ برای مثال ممکن است مرد به‌عنوان مدیر خانواده در بخش اقتصادی، نقش پررنگ‌تری داشته باشد، آن‌چنان‌که پرداخت نفقه همسر نیز در احکام برای او تعریف شده است و از دیگرسو زن به‌دلیل ویژگی‌های عاطفی‌اش، منبع مهر و محبت خانواده است و این هردو با یکدیگر باید به حمایت معنوی و دینی فرزندان نیز بیندیشند.

آرامش تو، وظیفه من است

آرامش و تسکین، مشهورترین کارکرد خانواده در کلام خداوند است. این سکونت و امنیت را خداوند به‌عهده گرفته است و می‌فرماید: «وا... جعل لکم من بیوتکم سکنا؛ خداوند خانه‌های شما را محل سکونت و آرامش، برایتان قرار داد» (سوره نحل، آیه ۸۰). واژه سکن (بر وزن شرف)، آرامش و محل آرامش معنا می‌دهد. این معنا، بیانگر این است که خانه علاوه بر چهاردیواری برای سکونت، سقفی برای آسایش و آرامش است. می‌توان گفت بر این اساس، اگر خانه تأمین‌کننده این نیازها نباشد، مسکن نخواهد بود. برای رسیدن به این نتیجه، لازم است همه اعضای خانواده درکنار هم وظایفی را برعهده گیرند و به انجام برسانند و با رحمت و چشم‌پوشی درکنار هم زندگی کنند.

حضوری که عبادت است

اعضای خانواده برای رسیدن به انس و الفت بیشتر، نیازمند همراهی و حضور هستند. در این زمینه پدران باید توجه بیشتری داشته باشند؛ زیرا مسئولیت در بیرون خانه، گاه موجب حذف نقش آن‌ها در منزل می‌شود. خوب است بدانید که در روایات بر حضور در خانه و همراهی با خانواده به‌ویژه در شب تأکید شده است. رسول خدا(ص) نشستن نزد خانواده را از اعتکاف و عبادت در مسجد مدینه، نزد خدا محبوب‌تر دانسته‌اند. همچنین بر غذا خوردن به‌همراه خانواده، تأکید شده است. رسول خدا(ص) می‌فرمایند: «هر مردی که سفره غذا را بگستراند و زن و فرزندش را بخواند و غذا را با نام خدا شروع کند و با شکر خدا به پایان برساند، هنگامی‌که هنوز سفره برداشته نشده است، خدا رحمت و آمرزش را بر آنان نازل فرماید» (وسائل‌الشیعه، حرعاملی، ج۱۶: ۴۲۲).

خدمتی که پاداش پیغمبری دارد

خدمت به یکدیگر، بخش دیگری از وظایف و نقش‌های مختلف اعضای خانواده است؛ خدمتی که نباید تبدیل به اجبار یا توقع بیجا شود. درست است که بنا بر سیره ائمه(ع)، کار خانه بیشتر برای زنان تعریف شده است، اما به هر دو نفر سفارش شده است به یکدیگر خدمت کنند، تاآنجاکه برای این خدمت‌رسانی، ثواب و نتیجه اخروی نیز دیده شده است؛ به‌طورمثال در این‌باره می‌خوانیم: «اگر زنی به همسرش جرعه‌ای آب بنوشاند، ارزش معنوی این رفتار، بیش از ثواب یک سال روزه و عبادت شب‌های آن است و خداوند در برابر هر جرعه آب که به همسرش می‌نوشاند، برای او شهری در بهشت بنا می‌کند و شصت گناه او را می‌بخشد» (وسائل‌الشیعه، حرعاملی، ج۱۴: ۱۲۴).

نیز در مورد همکاری مرد در خانه، رسول خدا(ص) به حضرت علی(ع) سفارش می‌کنند: «مردی نیست که به همسرش در خانه کمک کند، مگر آنکه به تعداد موهای بدنش، عبادت یک سال روزه با نماز در شب‌هایش برای او پاداش قرار می‌دهند و خداوند، پاداش پیامبران صبوری مانند داوود(ع)، یعقوب(ع) و عیسی(ع) را برای او تعیین می‌کند. ای علی! فردی که از خدمت به خانواده خودداری نکند، خداوند نام او را در زمره شهدا می‌نویسد و درمقابل هر روز و شب خدمت و هر قدم و رنج بدن به او پاداش بسیار می‌دهد. ای علی! یک ساعت خدمت در خانه، بهتر از عبادت هزارسال، هزار حج و عمره و... سیر کردن هزار گرسنه و... بخشش هزار دینار است و از دنیا خارج نمی‌شود، مگر آنکه جایگاه خود را در بهشت ببیند».

(بحارالانوار، مجلسی، ج۱۰۱: ۱۰۶).

محبت را در رفتارم نیز نشان می‌دهم

باتوجه به سیره اهل بیت(ع)، محبت در خانواده تنها در کلام نیست، بلکه در رفتار نیز باید مشاهده شود؛ به‌طورمثال می‌خوانیم که «بر مرد لازم است هنگام ورود به خانه، با سلام وارد شود» (بحارالانوار، مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج۷۶: ۳). همچنین توصیه شده است اگر زن کار مهمی ندارد، هنگام بیرون رفتن شوهر از خانه، او را بدرقه کند و چندقدمی پشت‌سرش برود و گاه نیز هنگام ورود شوهر به خانه به استقبال او بیاید، چنان‌که در زندگی مشترک علی(ع) و حضرت فاطمه(س) چنین رفتاری وجود داشت. از آداب مهم دیگر، هدیه دادن در مراسم شادی و روزهای عید و هنگام بازگشت از سفر است که در جلب محبت همسر و فرزندان، بسیار مؤثر است. رسول خدا(ص) می‌فرمایند: «به یکدیگر هدیه دهید تا محبت‌ها افزوده شود و غبار کینه‌ها از دل‌ها برود».

(بحارالانوار، مجلسی، ج۷۵: ۴۴).

همکار و همراه هم هستیم

مسلم است برای رسیدن به آرامش و آسایشی که خداوند به اهل خانه بشارت داده است، باید اقداماتی انجام دهیم. یکی از این اقدامات، همکاری و کمک در بین اعضای خانواده است. در کلام اهل بیت(ع) و سیره اولیای الهی، آموزه‌های بسیاری درباره تشویق زن و مرد به یاری یکدیگر آمده است. در سیره امامان معصوم می‌خوانیم که امام علی(ع) تهیه آب و هیزم خانه و جارو و نظافت آن را برعهده می‌گرفتند و همسرشان، حضرت فاطمه زهرا(س)، آرد کردن، خمیر و پخت نان را انجام می‌دادند. (وسائل‌الشیعه، حرعاملی، ج۱۴: باب ۱۲۴؛ مقدمات نکاح). نیز در روایت آمده است که روزی پیامبر(ص) وارد خانه علی(ع) شد و دید حضرت علی(ع) در کنار زهرای مرضیه(س) نشسته و مشغول پاک کردن عدس است. حضرت رسول(ص) ثواب عظیمی را برای مردی که به همسر خود در خانه کمک کند، بیان فرمود. (بحارالانوار، مجلسی، ج۱۳: ۱۳۳). افزون بر همکاری، حضرت علی(ع) در امور خانواده و مسائل مهم با فاطمه(س) مشورت می‌کردند و حضرت فاطمه(س) در نهایت تواضع با ایشان همراهی می‌کردند؛ مثلا در مسئله مهمی ایشان به علی(ع) می‌فرمایند: «خانه، خانه توست و من همسر تو هستم. هرآنچه می‌خواهی، انجام بده».

(بحارالانوار، مجلسی، ج۴۲: ۱۸۹).

مسئول یکدیگر هستیم

اموری مانند خدمت‌رسانی یا همکاری و حتی حضور در جمع خانواده بدون احساس مسئولیت، تحقق نمی‌پذیرد، اما این مسئولیت تنها شامل تأمین هزینه زندگی، تهیه مسکن، تغذیه و... نیست، بلکه مهم‌تر از آن، تغذیه روح و جان اعضای خانواده است.

نگهداری خانواده به تعلیم و تربیت و امربه معروف و نهی‌ازمنکر و فراهم کردن محیطی پاک و خالی از هرگونه آلودگی در فضای خانه و خانواده است (رک؛ مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۷، ج۲۴: ۲۸۸). آن‌چنان که در قرآن کریم می‌خوانیم: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌هاست، نگه دارید؛ آتشی که فرشتگانی بر آن گمارده شده‌اند که خشن و سختگیرند و هرگز فرمان خدا را مخالفت نمی‌کنند و آنچه فرمان داده شده‌اند (به طورکامل) اجرا می‌کنند» (التحریم/ ۶).

در تفسیر این آیه، از ابوبصیر روایت است که گفت: «از ابوعبدا...(ع)، درباره این آیه پرسش کردم که خودم را می‌توانم نگاه دارم و حفظ کنم، اما اهل خانه‌ام را چگونه حفظ کنم؟ فرمود: آنان را به چیزهایی فرمان ده که خدا، آنان را به آن فرمان داده است و از چیزهایی بازشان دار که خدا آن‌ها را نهی فرموده است، پس اگر فرمان تو را ببرند، آنان را حفظ کرده‌ای و اگر نافرمانی‌ات کنند، آنچه برعهده تو بوده است، به انجام رسانیده‌ای» (تفسیر نورالثقلین. ج۵: ۳۷۲). در آیه دیگری، بر مسئولیت درباره نماز اعضای خانواده، تأکید شده است. آنجاکه می‌فرماید: «وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاهِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا...؛ خانواده خود را به نماز فرمان ده و بر انجام آن شکیبا باش!» (طه/ ۱۳۲).